

ZVUK

PROBLÉM HUDOBNEJ ESTETIKY
AJ HUDOBNEJ PEDAGOGIKY

Ladislav Burlas – Renáta Beličová

Žilina 2012

Obsah

Predslov	7
Renáta Beličová	
AKTUÁLNOSŤ ZVUKU V HUDOBNEJ ESTETIKE	13
Koexistencia, diferencia, konfúzia. Hudobné poetiky, hudobné estetiky, hudobná súčasnosť	15
Hudobná estetika a jej pedagogické konzekvencie	32
Ladislav Burlas - Renáta Beličová	
AKTUÁLNOSŤ HUDOBNEJ PEDAGOGIKY	43
Trendy v hudobnej pedagogike	46
Všeobecné otázky hudobného vzdelávania	57
Umelecká pedagogika / umelecká didaktika	69
Hudobná pedagogika a kultivácia hudobnej recepcie	103
Ladislav Burlas - Renáta Beličová	
O IMPROVIZÁCII	117
Improvizácia – tradičný spôsob muzicírovania	119
Vzťah improvizácie a interpretácie hudby	125
Literatúra	138

Predslov

Text predkladanej knihy vznikol postupne v priebehu niekoľkých rokov počas mnohých osobných rozhovorov oboch autorov. V diskusiách o súčasných estetických konceptoch akosi spontánne vyvstala potreba, ba nevyhnutnosť ich praktickej konfrontácie s inštitucionálnou podobou hudobnej estetiky na Slovensku. A keďže recepčná hudobná estetika – cez prizmu ktorej uvažujeme – je estetikou do značnej miery pragmatickou, obzvlášť zaujímavý je práve jej praktický rozmer, teda to, do akej miery je schopná pomenovať a vysvetliť hudobno-kultúrne reálie našej súčasnosti.

Treba zdôrazniť, že jednotlivé texty uverejnené v tejto knihe sú akýmsi kompromisom medzi snahou sledovať odraz aktuálnych trendov hudobnej estetiky v hudobnej pedagogike a nemožnosťou spracovať tému v jej komplexnosti.

Hudobná estetika vo svojej klasickej podobe je dcérou filozofie a tak zdedila aj jej metodologický rámeč. Hudobná estetika je teda logicky vybudovaná na metafyzickom koncepte hudby, čomu zodpovedajú aj metódy, akými hudbu skúma, spôsoby, ako kladie otázky a najmä – fakt jej axiomatickej situácie. Hudba je tu fenoménom prináležiacim do sveta umenia a tak je celkom prirodzené, že v situácii, kedy sa hovorí o „konci umenia“ sa dostáva tento koncept hudobnej estetiky do defenzívy. Žijeme tu a teraz, počujeme svet okolo seba, počujeme hudbu okolo seba a nemôžeme nevidieť, že hudba ako umenie skutočne JE v defenzíve. Bez ohľadu na hodnotové aspekty tejto novej situácie by ju mala teoretická estetika akceptovať a vždy vychádzať z reálnej hudobnej praxe. Práve v tomto zmysle je živá súčasnosť nevyhnutným programom recepčnej hudobnej estetiky.

Niektoré koncepty súčasnej estetiky môžu byť inšpiráciou pri uvažovaní o hudbe v dnešnom neuveriteľne diverzifikovanom prostredí kultúry. Môžu byť inšpiráciou tak pozitívnou ako negatívnou. Z dobrých dôvodov, ktoré sú v texte vysvetlené, sa teda recepčná hudobná estetika obracia stále viac a viac k zvuku samotnému, nielen k jeho hudobnej forme. Texty prvej časti knihy *Aktuálnosť zvuku v hudobnej estetike* objasňujú, prečo by sa malo aktuálne uvažovanie o hudbe nevyhnutne obracať k zvuku

v jeho rudimentárnej podobe. Tie najvýznamnejšie zmeny, ktoré sa udiali v hudbe 20. storočia sa totiž týkajú práve materiálu, ktorým sa hudba vyjadruje, teda aj rudimentárneho zvuku. Ide o novú estetiku hudobného zvuku, alebo máme skôr uvažovať celkom inak a hovoriť o estetike zvuku? Alebo – nemala by estetika hudby vychádzať z estetiky zvuku ako zo svojej prirodzenej (fyzikálne i antropologicky prirodzenej) bázy? A nejde – vzhľadom na sensorickú povahu zvuku – v skutočnosti o estetiku počúvania? Počúvania ako základného predpokladu čohokoľvek týkajúceho sa hudby? Vynorenie sa týchto otázok je prirodzeným dôsledkom metodológie recepčnej hudobnej estetiky. Neznamená to však, že by sa v jej rámci iné prístupy k hudbe, odlišné estetické koncepty, považovali za neaktuálne. Naopak, hudba je mnohotvárnny fenomén, má nespočítateľne mnoho podôb (*Musics*) a tejto realite by mali zodpovedať aj rôzne formy jej reflexie (či už hudobno-teoretické alebo estetické).

Mnohé z otázok, ktorým sa venuje dnešná estetika sú pokračovaním, nadväzovaním (a to samozrejme i polemickým) na akademické podoby estetického myslenia 20. storočia. Slovenskej estetike sú určite všetky dobre známe, nie všetky sú však dostatočne reflektované. Špecifická sociokultúrna situácia v našej domácej estetike spôsobila istú jednostranosť v estetickom uvažovaní, ktorá neraz ústi do prílišného dôrazu na prakticistnú stránku estetiky, napr. na aplikácie špecifických estetických metód do hudobnej pedagogiky, ba občas i do hudobnej teórie (analýzy). Tento prístup potom nemá ďaleko k nepatričnému didaktizmu, ktorý je prítomný v celom spektre hudobnej kultúry – neexistencia tradície nezávislej umeleckej (hudobnej) kritiky nie je ani tak dôsledkom nedostatku špecialistov, ktorí by sa jej venovali, ako skôr deformovaného obrazu kritickej metódy v myslení o hudbe. Hodnota hudby sa v estetickom myslení u nás vytrvalo vzťahuje k čierno-bielemu axiologickému konceptu, konceptu „buď – alebo“, a to tak vo vzťahu k jej umeleckému statusu či hudobným tradíciám. Takýto esteticizmus je schematický, neživotný a nedôveryhodný. Vyčerpáva sa v paušalizovaní a generalizovaní všeobecných tvrdení, ktoré nemôžu obstáť v konfrontácii s estetike vlastnou filozofickou (a teda nevyhnutne i logickou) metódou skúmania.

Spoločným zámerom bolo pripraviť takú koncepciu vedeckého textu, ktorá by kombinovala dva autorské prístupy k hudobnej kultúre cez prizmu hudobnej estetiky smerom k inštitucionálnemu hudobnému vzdelávaniu. Nie sú to prístupy disparátne, ktoré by sa stretávali v polemickej

atmosfére, naopak, napriek istému generačnému odstupu autorov, sú oba kompatibilné. S trochou nadsázky možno povedať, že sú výsledkom skoro dvadsaťročného vzájomného „dialógu“, ktorý sa začal pri prvých pokusoch o formulovanie základných téz recepcnej hudobnej estetiky, a ktorý prekvapivo stále pokračuje, nachádzajúc v živej hudobnej kultúre neustále korelácie medzi aktuálnou podobou recepcie hudby a jej reflexiou v teórii recepcnej hudobnej estetiky. Tomuto tvrdeniu netreba prikladať väčší význam, než je zamýšľané. Podobný pocit myšlienkového súladu či spriaznenosti neraz zažívame pri čítaní mnohých textov venujúcich sa estetike, pričom môžu byť súčasťou neraz celkom odlišného myšlienkového konceptu, odlišného zamerania ba dokonca aj odlišnej vedeckej kultúry.

Pocit aktuálnosti recepcnej hudobnej estetiky, ktorý zdieľajú obaja autori tejto práce môže byť preto len výsledkom vzájomného porozumenia a povedzme – akejsi súhry v spôsobe, akým obaja autori reflektujú hudobný život okolo nás.

Teoretické vstupy k jednotlivým témam sú motivované výraznými hudobnokultúrnymi premenami, ktoré sú neprehliadnuteľné, sú pozorovateľné „voľným okom“, či skôr „voľným uchom“. Autori sa k nim vyjadrujú zo svojich vlastných vedeckých pozícií – Ladislav Burlas z pozície hudobného myslenia skladateľov a teoretikov moderny a autorka tohto úvodu, zástupkyňa mladšej generácie hudobných teoretikov, z pozície rešpektovania pluralitnej kultúry, akceptovania zdanlivého chaosu v tvorivých poetikách autorov i prirodzenej diverzity v poslucháčskych nárokoch na hudbu a z nich sa odvíjajúcich poslucháčskych prístupov k nej.

Prvá časť knihy je „monologická“ a tvorí akýsi výklad východísk k témam predkladaným v druhej, na hudobnú pedagogiku orientovanej časti knihy. Tieto východiská považujeme za dôležité vyložiť z viacerých dôvodov. V prvom rade je nevyhnutné priblížiť čitateľovi spôsob uvažovania, ktorý vychádza z koncepcie recepcnej hudobnej estetiky. Jej podrobný výklad ponúkajú tri monograficky spracované texty publikované v rokoch 2002, 2003 a 2006, takže na tomto mieste nie je potrebné hovoriť o jej teoretických východiskách. Jej metodológia je zrejmá z prvých dvoch textov tejto knihy, ktoré sú zamerané na najaktuálnejší aspekt súčasnej hudobnej kultúry, ktorý súvisí s vynárajúcim sa významom zvuku v nej – zvuku v rudimentárnom zmysle. Jeho permanentná a ostentatívna prítomnosť v našom životnom prostredí je faktorom, ktorý z neho robí skutočný kultúrny fenomén dneška. Prvá časť knihy teda objasňuje, v čom

je táto jeho prítomnosť „nová“ a prečo sme presvedčení o nevyhnutnosti začať uvažovať s plnou vážnosťou o estetike zvuku.

V druhej a tretej časti knihy *Aktuálnosť hudobnej pedagogiky a O interpretácii* sa tieto teoretické otázky zovšeobecnia ako významné aspekty hudobnej praxe súčasnosti. Jednotlivé témy sú tu spracované výberovo, nepokrývajú problematiku systematicky. Niekedy, no nie vždy, hlavnú tému uvádza kratší text situujúci vybrané problémy do reálneho hudobného života a akousi „odpoveďou“ je komplexnejšia interpretácia témy s teoretickou – či už historickou alebo metodickou analýzou.

Pri zaradovaní pedagogicky zameraných textov do knihy sledovali autori jeden hlavný cieľ. Počas mnohých spoločných rozhovorov sa ukázalo, že – bez ohľadu na to, aká bola východisková téma diskusie, jej záver sa vždy ocitol v pedagogickom rámci. O problémoch hudobnej pedagogiky sa vie už dlhé desaťročia. Jednotlivé reformy sa striedajú, kritériá na učiteľov, žiakov, osnovy, atď. sa neustále menia, a to čím ďalej tým rýchlejšie, takže ani nie je dostatok času na ich prípadné zhodnotenie. No celkom jasne sa ukazuje, že čím pevnejšie sa rámcuje inštitucionálny systém hudobnej výchovy, tým menej je pružný, nemá dostatok priestoru rezervovaného na flexibilné prispôsobovanie sa novým potrebám praxe a hudobného života.

Hudobná pedagogika je vedeckou disciplínou, na ktorú sa kladú rovnaké kritériá ako na všetky ostatné vedy – kritérium nezávislého a na reálny život reagujúceho bádania. Bez ohľadu na to, aká je podoba vzdelávacieho systému, teoretická – vedecká – oblasť pedagogiky by nemala podliehať sugescii, že je povinná rešpektovať jeho obmedzenia. Utilitarizmus je vo vede neospravedlňiteľný. Napokon, ani učiteľské prípravky nemajú za úlohu dávať svojim absolventom zamestnanie. Ich jedinou povinnosťou je dať im čo najviac kompetencií na výkon povolania, na ktoré sa pripravujú. Učiteľské prípravky majú na to k dispozícii pedagogickú vedu a jej jednotlivé špecializácie, ktoré im poskytujú nástroje na napĺňanie svojich cieľov. Moderná hudobná pedagogika by mala zabezpečiť, aby učitelia hudby hneď po skončení svojho školenia neboli vystavení frustrácii z poznania, že škola ich nepripravila na reálnu situáciu v odbore – že síce majú na kvalitnú prácu predpoklady, ale tie neboli rozvíjané smerom k reálnemu životu, ale spätne, s ohľadom na to, ako to bolo v minulosti a ako „by sme chceli“ aby to bolo i naďalej. Toto obracanie sa k ideálom minulého života a odvracanie sa od reality súčasného hudobného života

má jediný – nechcený dôsledok: že sa hudobná pedagogika postavená na tomto princípe dobrovoľne vzdáva možnosti kultivovať to, čo je skutočne okolo nás. Ak niečo nechceme vidieť, nemôžeme to ani spoznať a teda to nemôžeme ani formovať.

Základom väčšiny textov druhej časti knihy sú poznámky Ladislava Burlasa, ktoré tvorili skelet jeho prednášok z umeleckej didaktiky na Vysokej škole múzických umení v Bratislave v 90-tych rokoch 20. storočia. Je pozoruhodné, koľko aktuálnych problémov, ktoré nás v hudobnej pedagogike trápí doposiaľ, bolo rozpoznaných a aj vedecky reflektovaných už pred dvadsiatimi rokmi.

Renáta Beličová

prof. PhDr. Ladislav Burlas, DrSc. – doc. PhDr. Renáta Beličová, PhD.

ZVUK

Problém hudobnej estetiky aj hudobnej pedagogiky

Vydalo EDIS-vydavateľstvo Žilinskej univerzity v Žiline, Univerzitná
HB, 010 26 Žilina

Technická redaktorka Mgr. Alena Klusková
Návrh obálky Mgr. art. Marek Piaček, ArtD.
Apretácia textu doc. PhDr. Renáta Beličová, PhD.

Vytlačilo EDIS-vydavateľstvo ŽU decembri 2012
ako svoju 3449. publikáciu
142 strán, AH 7,32 VH 7,71
1. vydanie, náklad 200 výtlačkov
ISBN 978-80-554-0613-8

Rukopis vo vydavateľstve neprešiel redakčnou ani jazykovou úpravou.